

מסוים, הלכך מצוה זאת אינה גוררת לאו ד'בל תאחר'. וכן הקושיא השניה – ודאי אין זה מדין הקרבן להקריבו כשנמצא במקדש ומזומנים לפניו הכהנים, אלא אולי מדין 'זריזים מקדימים למצוות' הוא, ועל כן אין זה שייך ל'בל תאחר'.

ויש שיטה שלישית, שבצדקה ושאר דברים שאינם שייכים למקדש, אין 'בל תאחר' תלוי ברגלים כלל, אלא אם עניים לפניו עובר לאלתר ואם אינם לפניו מסתבר שצריך להפריש מה שנדר ולהניחו עד שיבואו עניים [שהרי יש איסור מיוחד ל'אמר ולא הפריש', כמו שאמרו לעיל], אך אינו מחויב לחזור אחריהם (עפ"י ר"ן. וכתב שכן היא גם דעת הרמב"ם מתנות עניים ה,א. וכ"כ הגר"א בדעתו. [והמפרשים העירו מדברי הרמב"ם (מעשה הקרבנות יד; ספר המצוות שלו) שלענין מתנות עניים משמע שתלוי ברגלים. וע' בשפת אמת; שבט הלוי ח"ב קיז]. וכן פסק השו"ע (יו"ד רנו,ג) והש"ך.

(ע"ב) 'אשה מה היא בבל תאחר, מי אמרינן הא לא מיחייבא בראיה'. מכאן ראייה שאשה פטורה ממצות ראייה מכל וכל, אף מראיית פנים בעזרה, וכמו שכתבו התוס' ריש חגיגה (גליון מהרש"א). ואולם בירושלמי מובא שנשים חייבות בראית פנים ואינן פטורות אלא מקרבן ראייה. ויש אומרים שגם הרמב"ם נוקט כן להלכה ולכך פסק שנשים חייבות בבל תאחר [הגם שמשמע מסתימת דבריו שאשה פטורה משמחה. וכן מפורש בראב"ד] (עפ"י דובב משרים ח"א קלד).

הסברים נוספים לדברי הרמב"ם – ע' בשאגת אריה טו; טורי אבן; דובב משרים ח"א מה; שבט הלוי ח"ב קטו. וע"ע במצוין ב'מאור ישראל'.

דף ז

'בעל מום מי מצי אכיל ליה? – דקים ליה ביה שכלו לו חדשיו'. צריך עיון, הלא כיון שחי יותר משמונה ימים הוברר שאינו נפל ובאמת היה מותר לאכלו גם ביום שנולד, ואם כן הלא אף שלא ידענו שכלו חדשיו לכאורה צריך למנות מיום שנולד [ואינו דומה לתם, שאף שבודאי כלו חדשיו פסול להרצאה עד שמונה ימים (כמו שכתב הרמב"ם הל' איסורי מזבח ג,ח), ולכן מונים לו משעה שראוי להרצאה]. ובגמרא היה אפשר לפרש כוונת התירוץ שכיון שיש אפשרות לידע שכלו לו חדשיו ואז מותר לפיכך לעולם מונים לו משעה שנולד, אף כשלא ידענו אם כלו חדשיו שהרי הוברר שהיה מותר, אבל ברמב"ם (בכורות א,ח. וכן הוא בר"ח) ובשלחן ערוך (יו"ד שו,ז) מפורש שמונה לו שנה מלידתו רק אם כלו לו חדשיו. וצריך עיון (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"ד מז,א).

וכבר דן בשאלה זו הריטב"א, ומסקנתו הואיל וסוף סוף אינו ראוי לאכילה מצד הספק, אין להחשיב אותם ימים בכלל השנה.

ע"ע בשפת אמת. עוד בענין דבר שאינו ראוי מחמת הספק, אם נחשב 'אינו ראוי' בהחלט – ע' במובא בב"ב פא ובפסחים פט. עוד דנו אחרונים אם יש להוכיח מכאן שאיסור אכילת פחות מכן שמונה הוא מדאורייתא – ע' בהלכות בכורות למהרי"ט אלגאזי פ"ד כה; דגול מרכבה יו"ד טו; שו"ת משיב דבר ח"ב יג; טורי אבן שפת אמת ומאור ישראל.

ז'כולהו מאי טעמא לא אמרי מהאי? – דלמא מאי ראשון ראשון למילתיה'. קשה, הלא כמו כן אפשר לפרש על החדש השלישי או השנים-עשר – למילתיה דהמן שבו הכתוב מדבר (כן הקשה מהרש"א)? ויש לפרש כוונת הקושיא, שמא בא הכתוב להודיענו גודל רשעותו של המן שמיד בחדש הראשון

לגדולתו או לקנאתו במרדכי בקש להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים. משא"כ בשאר חדשים אין שיך לפרש כן (עפ"י רש"ש).

זלעיבורין... בהפסקה לא קמיירי. ע' בנספח שבסוף המסכת, בבאור הענין.

(ע"ב) 'לרבא ליתני ששה לרב נחמן בר יצחק ליתני חמשה? – אמר רב פפא: כי קא חשיב מידי דחייל מאורתא, מידי דלא חייל מאורתא לא קא חשיב'. ואם תאמר, עדיין ט"ז בניסן הוא ראש השנה לקצירת העומר, שאסור לקצור מהתבואה החדשה קודם לכן, וזה הלא חל בלילה? ואפשר לפי שהיא מצוה התלויה בקרקע, אין איסור קצירה נוהג אלא בארץ ישראל ולא מנתה המשנה אלא דברים שיש בהם נפקותא בכל מקום. עוד אפשר, משום שקוצרים בית השלחים קודם לעומר כי לכתחילה אין מביאים משם עומר, לכך לא החשיבו התנא (עפ"י אור שמח תמידין ומוספין ז, ג). מו"מ נוסף בתירוץ רב פפא – ע' בטורי אבן; חדושי הגר"ר בנגיס ח"ב מה.

דף ח

'אמר רבי יוחנן: ושניהם מקרא אחד דרשו'. כן דרכו של רבי יוחנן בהרבה מקומות בבאור מחלוקות התנאים: להלן י: שבת קיז; עירובין כו. קה. פסחים סח: יומא ס. סא. ביצה טו: תענית כט: מגילה ו: יט. קדושין נב: סנהדרין עח: קב: זבחים נח. מנחות כב. צז. חולין קא: ערכין לב.

'מתעברות באדר ויולדות באב, ראש השנה שלהן אלול'. חישבו לפי בהמות דקות שהן הרוב לעומת הגסות (עפ"י טורי אבן ושפת אמת, ע"ש).

'באחד בתשרי ראש השנה לשנים... אמר רב נחמן בר יצחק: לדין, דכתיב מרשית השנה ועד אחרית שנה'. מרשית אותיות מתשרי (בעל הטורים פר' עקב יא, יב).

'איזהו חג שהחדש מתכסה בו'. הלבנה נקראת בלשון חכמים 'חודש' כגון: 'אב ובנו שראו את החודש' (משנה להלן כב). 'אין מברכין על החודש עד שתתמלא פגימתה...' (סנהדרין מא:). וכן דרשו (במדרש רבה) על החדש הזה לכם על הלבנה עצמה (כן הוא על פי פרש"י. וע' גם ברש"י תהלים פא, ד). ולפירוש רבנו משולם (בתד"ה שהחדש) 'חודש' היינו יום ראש חדש, וכן הוא לשון הכתוב בכמה מקומות: מחר חודש [אבל רש"י פירש (בשמואל א-כ) מחר חידושה של לבנה]; והשבת כל משושה חגה חדשה ושבתה; לא חדש ולא שבת היום. פירוש חדש להחדש מתכסה בו, ע' בחדושי הגר"ר בנגיס ח"ב יז סא, ג (-) אין תוקעים במקדש בשביל ראש חדש).

(ע"ב) 'מלמד שאין בית דין של מעלה נכנסין לדין אלא אם כן קידשו בית דין של מטה את החודש'. נראה דלאו דוקא אמרו אלא עיקר הכוונה שאם בית דין משנים לעבר החודש, אין בית דין של מעלה דנים, אבל כשיודעים שב"ד יקדשו היום – דנים למעלה מיד בבקרו של יום ואין ממתנינים לקידוש החודש (עפ"י שפת אמת).

דפים ו - ז

ט. בכור בהמה - מאימתי מונים לו שנה לענין זמן הקרבתו / אכילתו?

מבואר בגמרא שבכור תם מונים לו שנה משעה שנראה להרצאה - בן שמונת ימים. ובעל מום - משעה שנולד. ודוקא כשידוע שכלו לו חדשיו והיה מותר לאכלו מיד כשנולד, אבל לא ידוע שכלו חדשיו - מונים לו מהיותו בן שמונה ימים, שאז יצא מכלל נפל ומותר באכילה.

א. בירושלמי מבואר שאף בכור תם מונים לו משנולד (ומובא בתור"ד).

ב. נולד תם ונפל בו מום בתוך שנתו; כתבו התוס' (וכן הוכיח הש"ך מכמה ראשונים) שמונים לו מהיום השמיני שרק אז נראה להקרבה. ויש חולקים וסוברים שמונים משנולד (עפ"י רבנו ירוחם; טור יו"ד שו), עכ"פ בזמן הזה שגם קודם שהומם לא עמד להקרבה (עפ"י ברכי יוסף).

ג. מבואר בתוס' שאין מדובר בדוקא על איסור לא תאחר [שאינן ברור אם זה שייך לענין נתינה לכהן] אלא על מצות אכילתו בתוך שנתו.

דף ז

י. א. לאלו דברים אחד בניסן הוא ראש השנה?

ב. כמה ראשי שנה הם?

א. במשנה שנינו: אחד בניסן ראש השנה למלכים ולרגלים. ובברייתא מנו דברים אחרים: ראש השנה לחדשים [שניסן הוא הראשון לחדשי השנה. והסיק רבינא: דבר זה מתורת משה רבינו לא למדנו מדברי קבלה למדנו. והביאו כמה מקראות מנביאים ומכתובים המורים שניסן הוא ראשון לחדשים], ולעיבורים [ופירושו: להפסקת עיבורין, שעד ר"ח ניסן רשאים לעבר את השנה הקודמת, משנכנס ניסן שוב אין רשאים, וכעדות רבי יהושע ורבי פפייס - שלא כדעת הסוברים שאין מחליטים לעבר אלא קודם פורים], ולתרומת שקלים [- להביא קרבנות הציבור מהתרומה החדשה, גזרה שוה חדשי השנה - חדשי השנה]. ויש אומרים אף לשכירות בתים, שאם השכיר 'לשנה זו' אפילו לא עמד אלא באחד כיון שהגיע אחד בניסן עלתה לו שנה [לאפוקי השכיר 'לשנה' - מונה שנים עשר חדש מיום ליום].

תנא קמא דמתניתין וכן תנא קמא בבריתא, חולקים וסוברים שהקובע הוא אחד בתשרי (כן פירש ופסק הר"ף בתשובה ריב, והובאה גם ב'פאר הדור' קסט). ויש אומרים שלחכמים מחשבים שנה מיום ליום (עפ"י ריטב"א, וע' רשב"א כאן ובנדרים סג. חו"מ שיב; שפת אמת).

ב. לשיטת רבי מאיר ישנם ששה ראשי-שנה: אחד בתשרי, אחד בניסן, אחד באלול, אחד / ט"ז בשבט - כמפורט במשנה. וכן ט"ז בניסן - ראש השנה לעומר (- התר חדש במדינה), ובששה בסיון - ראש השנה לשתי הלחם (- התר חדש במקדש). וכן לרבי שמעון ישנם ששה, אלא שבמקום אחד באלול יש לו ראש השנה אחר; ט"ז בניסן - ראש השנה לרגלים.

[תנא דמתניתין לא שנה ט"ז בניסן ו' בסיון - אם משום שלא מנה אלא את המתחילים מהלילה (רב פפא), או אלו שאינם תלויים במעשה כלשהו (רב שישא בריה דרב אידי), או שהתנא מנה רק ראשי שנים החלים בראש חדש. רב אשי].

ורבי שסתם המשנה, נקט כרבי מאיר לענין מעשר בהמה (א' באלול), וכרבי שמעון לענין בל תאחר (ט"ו בניסן), נמצאו לדבריו שבעה ראשי שנים.

קב

מתי מעברים את השנה - נתבאר בסנהדרין יא-יב.